

MİRZAZÂDE MEHMED SAİD EFENDİ

ren şeyhülislâmlığı sıhî bakımından rahatsızlıklarla geçti. Sonunda artan hastalığı sebebiyle bir süre izin alarak Üsküdar'da Sultantepe'deki konağına çekildi. Nikristen dolayı paşa kapısına, saraya ve padişah huzuruna gidemeyecek, hatta bayramlaşma merasimlerine bile katılmayacak hale geldi. Durumunu padişaha bildirerek görevden affını istedi ve 1 Cemâziyelâhir 1187'de (20 Ağustos 1773) istifa etti (a.g.e., II/B, s. 114). 18 Zilhicce 1188'de (19 Şubat 1775) vefat ederek Üsküdar Karacaahmet'te Tunusbağı aile kabristanında babasının yanına gömüldü. İlmiye mesleğinin itibarının korunması hususunda gayret sarfeden Mehmed Said Efendi, kaynaklarda ârif ve zarif bir kişi olarak tanıtılır ve özellikle ilmî rütbelerin muhafazası ve yükselmelerde usulüne uygun davranılması konusundaki hassasiyetine temas edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih*, II/A, s. 68, 74, 120; II/B, s. 24, 25, 37, 114; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 103-104; Ahmed Rifat, *Osmanlı Toplumunda Sâdât-ı Kirâm ve Nakîbüleşrâflar: Devhatü'n-nukabâ* (haz. Hasan Yüksel – M. Fatih Köksal), Sivas 1998, s. 102; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, II, 9-10; *Sicill-i Osmani*, III, 31-32; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 538-540; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 51; a.mlf., *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 493-494; Danişmend, *Kronoloji*², V, 143; Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, II, 782-783; *Kâmûsü'l-a'lâm*, VI, 4510.

MEHMET İPŞİRLİ

MİRZAZÂDE ŞEYH MEHMED EFENDİ

(ö. 1147/1735)

Osmanlı şeyhülislâmı.

Ulemâdan Mirza Mehmed Efendi'nin oğlu ve Şeyhülislâm Seyyid Fezullah Efendi'nin damadıdır. Mirzazâdeler olarak bilinen iki ayrı ilmiye ailesinden Batumlu Mirzazâdeler'le bir yakınlığı yoktur. Kaynaklarda ve bazı araştırmalarda yanlışlıkla diğer aileye nisbetle Batumlu Şeyhülislâm Mirza Mustafa Efendi'nin oğlu olarak gösterilmiştir (*Devhatü'l-meşâyih*, s. 88; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 510; Danişmend, V, 138).

Önce ulemâ çocuklarına has bir uygulamayla tahsilini süratle tamamlayıp ruus imtihanını kazanarak mûsile-i Süleymâniyye derecesine ulaştı. Ardından kayınpederi Fezullah Efendi'nin desteğiyle "tafra" hareket yani sıra gözetmeden iltimas ve imtiyazla, beklemeksizin üst derecelere süratle yükseldi, müderrislik ve

Sultantepe'de Mirzazâde Şeyh Menmed Efendi Camii – Üsküdar / İstanbul

kadılık yaptı. 1099-1107 (1688-1695) yılları arasında Şah Hüban, Kara Mustafa Paşa, Topkapı dahilinde Ahmed Paşa, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi ve Sahn-ı Semân medreselerinde müderrisliklerde bulundu (Şeyhî, II, 14, 141, 163, 182, 193). Havâmis-i Süleymâniyye itibarıyla Şehzade Medresesi müderrisi iken (a.g.e., II, 223) Edirne pâyesiyile İzmir kadısı olup daha sonra İstanbul kadılığı pâyesine ulaştı, Edirne ve Mekke kadılıkları da yaptı (a.g.e., II, 256, 294). Mâzuliyet dönemlerinde Maraş, Prevadi, Karaburun, Balya, Kuşadası, Gelibolu, İznik gibi kazalar kendisine arpalık olarak verildi (a.g.e., II, 306, 307, 312, 330, 342, 354, 367, 385). 1119 (1707) ve 1122 (1710) tarihlerinde İstanbul kadısı ve 5 Safer 1125'te (3 Mart 1713) Anadolu kazaskeri oldu, 1126'da (1714) azledildi (Râşid, IV, 19).

1128'de (1716) Avusturya'ya savaş ilânıyla ilgili III. Ahmed'in huzurunda toplanan fevkalâde meşveret meclisine mâzûl Anadolu kazaskeri sıfatıyla katıldı. Bu toplantıda sefer için fetva veren Şeyhülislâm Menteşzâde Abdürrahim Efendi'ye karşı çıktı, ayrıca sefer taraftarı olan Sadrazam Damad Şehid Ali Paşa'ya da bunun için büyük hazırlıkların yapılması gerektiğinden bahsetti. Onun itirazları sadrazamı çok kızdırdı ve arpalığı olan Prevadi'de oturup orada dava görmekle görevlendirilerek İstanbul'dan uzaklaştırıldı (*Devhatü'l-meşâyih*, s. 88). Ancak bu durum uzun sürmedi; 10 Cemâziyelâhir 1129'da (22 Mayıs 1717) ve 13 Zilkade 1132'de (16 Eylül 1720) iki defa Rumeli kazaskeri oldu.

Bunun ardından on yıl kadar herhangi bir görev almadı. Ancak Patrona Halil İs-

yanı onun yeniden hatırlanmasına vesile teşkil etti. İsyan hareketinde gösterdiği zaaf yüzünden III. Ahmed tarafından şeyhülislâmlıktan azledilen Yenişehirli Abdullah Efendi'nin yerine getirilecek en uygun kişi olduğuna karar verildi. Mirzazâde önce bu görevi kabul etmek istemedi, fakat Rumeli Kazaskeri Seyyid Abdullah Efendi'nin ve diğer ulemânın ısrarı üzerine kimsenin kendi işine karışmaması şartıyla fikrini değiştirdi ve 17 Rebülevvel 1143'te (30 Eylül 1730) şeyhülislâm oldu. Bu son derece karışık ortamda Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'nın katli, ardından III. Ahmed'in tahttan indirilip yerine I. Mahmud'un geçirilmesi hadisesine şahit oldu. Onun bu hadiseler sırasında âsilerin tepkisini çekmemesi onlarla temasta bulunduğunu akla getirir. Hatta dağılma kararı alan âsilerin öncelikle kendisine başvurdukları ve ceza görmeyeceklerine dair hüccet aldıktan sonra 11 Ekim'de Etmeydanı'nı boşalttıkları bilinmektedir. Mirzazâde'nin bu sıkıntılı günlerde yapılan toplantılarda kararlı ve soğukkanlı bir tavır içinde bulunduğu kaynaklardaki bilgilerden anlaşılmaktadır (Aktepe, *Patrona İsyanı*, s. 144, 150, 163, 170). Patrona Halil başta olmak üzere âsi liderlerinin tasfiyesinde de rol oynamıştır. Ancak bu hadiseler yaşı ilerleyen Mirzazâde'yi yıprattı. Hastalığı ve gözlerindeki zaaf dolayısıyla hizmetten affını istedi. 10 Zilkade 1143'te (17 Mayıs 1731) görevden çekilip Üsküdar'da Sultantepe'deki köşkünde oturdu. Dört yıl sonra da yaşı yetmiş geçmişken Zilhicce 1147'de (Mayıs 1735) vefat etti, Karacaahmet'te Tunusbağı aile kabristanında babasının yanına defnedildi. Kaynaklarda dindar, halkın meseleleriyle ilgilenmeye önem veren, üç günde bir hatim indirecek derecede Kur'an okumaya düşkün, herkes tarafından sevilen bir zat olduğu belirtilir. Oğlu Mehmed

Mirzazâde Şeyh Menmed Efendi'nin Karacaahmet Mezarlığındaki mezar taşı

Said Efendi şeyhülislâmîliğe kadar yükselmiştir. Şair ve âlim Ahmed Neylî Efendi küçük kardeşi, Şeyhülislâm Mehmed Şerif Efendi de kızı tarafından torunudur. Üsküdar Sultantepe'de bir cami yaptırdığı ve bunun yanında bir kütüphane kurduğu bilinmektedir (Erünsal, s. 83).

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, II, bk. İndeks; Râsid, *Târih*, IV, 19; 1730 *Patrona Halil İhtilâlî Hakkında Bir Eser: Abdî Tarihî* (nşr. Faik R. Unat), Ankara 1943, s. 42, 47, 53, 56-57, 64; *Destarî Salih Tarihî: Patrona Halil Ayaklanması Hakkında Bir Kaynak* (nşr. Bekir Sitki Baykal), Ankara 1962, s. 10, 15, 19; Subhî, *Târih*, vr. 23^b, 65^a; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 9, 11, 12, 17, 18, 21, 36; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 87-88; İsmet, *Tekmilâtü's-Şekâik*, V, 83-84; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 510-511; Danişmend, *Kronoloji*², IV, 9, 20-21; V, 138; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 16, 113, 153; a.m.f., *İlmiye Teşkilâtı*, s. 119, 191, 204; Münir Aktepe, *Patrona İsyânı 1730*, İstanbul 1958, s. 111, 119, 144, 150, 158, 163, 170; a.m.f., "Nevşehirlî İbrahim Paşa", *İA*, IX, 238; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 83; Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, II, 782-783; Atabey Kılıç, "Mirzazâdelere Ailesinden Şeyh Mehmed Efendi", *TDA*, sy. 110 (1997), s. 83-104.

MEHMET İPŞİRLİ

MİSAFİR

Arapça'da "yolcu" anlamındaki *müsâfir* kelimesi Türkçe'de "konuk" karşılığında kullanılır. Arap dilinde bu mânada daha çok *dayf* kelimesi (çoğulu *adyâf*, *duyûf*, *dîfân*, *dıyâf*) geçer. Aynı kökten türeyen *dıyâfe* (*ziyafet*) "misafir ağırlama, konuklara ikramda bulunma" demektir. Âyet ve hadislerde infakta bulunulacak kimseler arasında sayılan "ibnû's-sebîl" "*dayf*" ile yorumlanmıştır (Taberî, II, 97; Kurtubî, XIV, 38; İbn Kesîr, I, 298). Arapça'da *zâir* de "misafir" anlamında kullanılır. Kur'ân-ı Kerim'de, Hz. İbrâhim'e İshak'ı müjdelemek ve Lût kavmini helâk etmek için insan şeklinde gelen melekler "*dayf*" olarak anılır (Hûd 11/78; el-Hicr 15/51, 68; ez-Zâriyât 51/24; el-Kamer 54/37). İbrâhim onlar için bir dana kesip ikramda bulunmuş, fakat onlar yememiştir (ez-Zâriyât 51/26). Misafir ağırlama geleneğini ilk başlatan kimse olduğu nakledilen Hz. İbrâhim (*el-Muvaftâ*³, "Şifâtü'n-nebî", 4) "ebû'd-dîfân" diye meşhurdur. Meleklerin Hz. Lût'u ziyaretleriyle ilgili âyetlerden ev sahibinin misafirini ağırlaması yanında onu her türlü tecavüze karşı korumasının da görevi olduğu anlaşılmaktadır. Yine Kur'an'da "*tadyîf*" (misafir etmek) fiili bir âyette, Hz. Mûsâ ile onun arkadaşının bir köy halkı tarafından ağır-

lanmak istenmemesi anlatılırken geçer (el-Kehf 18/77). Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'de, kötü sözü açıkça söylemesine izin verilen zulme uğramış kimseyle ilgili âyetin (en-Nisâ 4/148) bir kavme misafir olup da ağırılanmayan bir kişi hakkında nâzil olduğu rivayet edilir (İbn Abdülber, XVIII, 287).

Mekârim-i ahlâktan olan misafirperverlik Türk ve Arap toplumlarında övünç vesilesi bir haslet sayılmıştır. Kâşgarlı Mahmud'un verdiği örneklerde şöhretini duyurmak isteyen kimsenin misafirini iyi ağırlaması gerektiğinden (*Divânü lugâti't-Türk Tercümesi*, I, 46), ancak konuk ağırlamayı uğur sayan nesillerin kaybolup geriye bir karartı gördüğünde çadırını yıkan kişilerin kaldığından (a.g.e., I, 85, 384) söz edilir. Dede Korkut hikâyelerinin daha başında konuğu gelmeyen kara evlerin yıkılması dilenir (*Dedem Korkudun Kitabı*, s. 2) ve kocası olmadığı halde eve gelen misafirleri ağırlayan kadın takdir edilir (a.g.e., s. 3).

İslâm öncesi göçebe Arap toplumunda, çölün çetin şartlarında yolculuk yapan kimselerin misafir edilip ihtiyaçlarının karşılanması hayati bir önem taşıdığından misafirperverlik şeref ve asaletin gereği sayılmış, mürüvvet kelimesiyle ifade edilen ahlâkî erdemlerin en önemlilerinden kabul edilmiş, Arap şairinde övünme konularından biri olmuştur. Ancak bunun ardında genellikle kişilerin veya kabilelerin şeref ve övünç duygularını tatmin etme, şöhret kazanma ve hayranlık uyandırma arzusu yatmaktaydı. Öte yandan bunu Hz. İbrâhim'den beri devam eden erdemli bir davranış olarak sürdürülenler de vardı. Hac ibadetinin misafirlik âdâbı ve misafire ikram konusundaki anlayış ve gelenekler üzerinde önemli etkisinin bulunduğu muhakkaktır. Mekke'ye gelen hacılar Allah'ın misafiri kabul edirdi. Sikâye ve rifâdeyi Kureys'e bir görev olarak veren Kusay, Mekke'de oturanları Allah'ın komşusu (cîrânullah) ve Ehl-i beyt'i, hac için gelenleri de Allah'ın misafirleri (dîfânullah) ve evini ziyaret edenler diye tanımlamış, onlar için hac günleri yiyecek ve içecek hazırlanmasını istemişti (İbn Sa'd, I, 73). Bir rivayete göre zezem'in ilk bulunuşunda Cebrâil, Hz. Hacer'e onun Allah'ın misafirlerine bir ikramı olduğunu söylemiştir (Fâkihî, II, 6). Araplar'ın misafirperverlik konusunda övündükleri bir husus da "nîrânü'l-Arab"dan (Arap ateşleri) biri olan "nârü'l-kirâ"dir. Kirâ ve iktirâ "misafire ikramda bulunma" anlamına gelmektedir. Bu şekilde ateş yakanlar "hâdî" (yol gösterici) lakabıyla anılırdı (İbn

Sa'd, V, 61). Aralarındaki sürekli savaşlara rağmen Araplar, çölde yolculuk yapanların hem yollarını bulmalarını kolaylaştırmak hem de onları misafir etmek amacıyla ateş yakarlardı (Kalkaşendî, I, 466, 467). Misafiriğe dair açıklamaların geniş yer tuttuğu bazı hadislerde Câhiliye kültürü hakkında da bilgi bulunmaktadır. Ümmü Zer hadisi olarak bilinen, Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'e geçmişte on bir kadının kocalarıyla ilgili konuşmalarını hikâye ettiği rivayette bunlardan bazılarının kocalarının misafirlerine ikramlarıyla övündükleri görülür (Buhârî, "Nikâh", 83; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 92).

Bi'setten önce de nezih bir hayatı olan Resûl-i Ekrem misafirperverliğiyle tanınmıştı. Kendisi, ilk vahyin heyecanını ve duyduğu endişeyi Hz. Hatice'ye anlatınca Hatice onun bazı hasletlerini, bu arada misafirperverliğini de anarak korkmamasını, Allah Teâlâ'nın kendisini mahcup etmeyeceğini söylemiştir (Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", I; Müslim, "İmân", 252). Resûlullah gelen misafirleri asla geri çevirmez, evinde ağırlama imkânı olmadığı durumlarda onu ağırlayacak birini bulurdu (meselâ bk. Buhârî, "Tefsir", 59/6, "Menâkıbü'l-enşâr", 10; Müslim, "Eşribe", 172). Ayrıca bütün zamanlarını ibadetle geçirenlere ihmal etmemeleri gereken bedenî, ailevî ve insanî yükümlülüklerini hatırlatırken misafirlerin haklarına da dikkat çekmiş (Buhârî, "Şavm", 54, 55, "Edeb", 84; Müslim, "Şıyâm", 182, 192), ev sahibinin misafirin yanında güler yüzlü olmasını, öfke ve üzüntüsünü belli etmemesini öğütlemiştir (Buhârî, "Edeb", 87). Hemen bütün hadis mecmualarında tekrar edilen bir hadiste yer alan (meselâ bk. Buhârî, "Edeb", 31, 85, "Rikâk", 23; Müslim, "İmân", 74, 75, 76, 77, "Luğaça", 14), "Allah'a ve âhiret gününe inanan kimse misafire ikramda bulunsun" ifadesi müslümanlar arasında bir özdeyiş haline gelmiştir. Bu hadisin bir rivayetine göre Hz. Peygamber, "Ev sahibi misafirene câizesini versin" demiş, bir soru üzerine de câizenin misafiri bir gün bir gece ağırlamak olduğunu, misafiriğin üç gün sürebileceğini, daha fazla devam ettiği takdirde yapılan ikramın sadaka sayıldığını söylemiş (Buhârî, "Edeb", 31, 85; Müslim, "Luğaça", 14), ayrıca misafirin ev sahibini sıkıntıya sokacak derecede misafiriğini uzatmasının uygun görülmediğini belirtmiştir (*Müsned*, IV, 31; VI, 385; Müslim, "Luğaça", 15, 16). İslâm âlimleri bu rivayetleri farklı şekle yorumlamışlardır. Genel kabule göre ev sahibi birinci gün